

nejšie Kypre (ide o grécke meno); Olyntos (str. 292) miesto Olynthos; Curiom miesto Curionom (str. 304); nepresne Darciom a Dareov (str. 284.)

Nesprávne tvorené vlastné meno Samosania, obyvatelia ostrova Samos (str. 142, 145), ako aj adjektívum samská (str. 143) možno pripočítať iste len zásahu korektora.

Do poznámok sa dostalo niekoľko vecných nesprávností. Tak na str. 281 hovorí sa o Anaxagorovi ako o dualistovi. V Theofrastových *Povahopisoch* (str. 269) nie je zachytených 32 rozličných ľudských chýb, ale pováh (odtiaľ aj názov!). Nesprávne je na str. 280 poznámka o fyle. Každá z 3 tritýí jednej fyly, zriadeney Kleisthenom, bola z iného atického kraja a nie z inej mestskej štvrte. Záseh korektora vidieť tiež v adjektíve olympský (na str. 191 olympského víťaza a na str. 289 olypskými hrami). Tak nesprávne je to totiž aj v Pravidlách a tak to čítame aj v dennej tlači. Treba rozlišovať olympijský od Olympia, dedinský na Peloponéze, kde sa konaly známe olympijské hry a olympský od vrchu Olympos v Thesalii, kde podľa Grékov sídlili olympskí bohovia.

Nedopatrením sa niektoré poznámky viacráz opakujú, napr. o Theofrastovi, Sofoklovi a iné.

Uvádzam ešte niekoľko závažnejších tlačových chýb: Timon z Flintu (str. 281) miesto Fliuntu; Lacijs (str. 317) miesto Lucius; eferov (str. 271) miesto eforov; Argolide (str. 273) miesto Argolide; za plancia (str. 301) miesto Plancia.

Týchto niekoľko skromných poznámok nijako nezmenšuje cenu tohto inak aj výberom hodnotného prekladu.

Bolo by si treba len priať, aby po tomto prvom preklade z Plutarchovejch *Životopisov* u nás nasledoval ďalší výber, zahrnujúci predovšetkým tie životopisy, ktoré boli prameňom a podnetom pre slávne rímske tragédie Shakespearove. Splniť túto úlohu je terajší prekladateľ Plutarcha zvlášť povolaný.

J. Špaňár

C. A. HELVETIUS, VÝBOR Z DÍLA. Prel. Dr. E. Čapek. Vydalo SNPL v Prahe 1953. Strán 180. Cena 8,40 Kčs.

Politický boj medzi buržoaziou, domáhajúcou sa vedenia štátu a feudalizmom, snažiacim sa udržať si svoje pozície, bol sprevádzaný všade rovnako ostrým bojom ideologickým. Najväčšie vyostrenie protikladov vo Francúzsku, vyvrcholené v revolúcii, dalo vznik osvietenскеj ideológii. Vtedajšie spoločenské zriadenie, t. j. feudalizmus a náboženstvo, sú hlavným cieľom kritik osvietencov; výdobytky prírodných vied (karteziánska fyzika) a Lockov senzualizmus sú východiskom ich vlastnej teórie.

Predmetom Helvetiových úvah (český preklad prináša výbor z dvoch hlavných diel: *O duchu* a *O človeku*) je vzťah človeka k spoločnosti, problémy práva, reformy spoločnosti, etiky, náboženstva, ktorým predosiela Helvetius filozofické princípy.

Noeticky vychádza Helvetius z Hobbesa a z Locka, ale prekonáva ich nedôslednosti a váhanie naprostým priklonom k materializmu: príroda je pre neho celkom, a to jediným celkom, ktorý jestvuje; nič okrem prírody a nad prírodu; aj človek je len časťou prírody a je treba nájsť jeho miesto v nej, treba nájsť to, čo je jeho pri-

rodzenosťou. Ani rozumová činnosť sa nevyvíja prírode: dá sa previesť na fyzickú citlivosť a na schopnosť podržať jej výsledky, totiž na pamäť. Duch je teda vedomie vzťahov medzi predmetmi samými a medzi predmetmi a nami. Znamená to vylúčenie všetkého transcendentna a metafyziky, ale aj (a v tom je chyba mechanického materializmu) popretie rozumovej aktivity a špecifického charakteru ľudského myslenia. Usudzovanie sa rovná u Helvetia pocítovaniu, je výrazom pocitov, ktoré sme mali, je len pozorovaním podobností a rozdielov. S tým súvisí radikálny nominalizmus, ktorému unikajú podstatné súvislosti vecí, a nedostatočné hodnotenie abstrakcie a zovšeobecňovania: ľudia si ho vynášali len preto, aby si rýchlejšie alebo ľahšie sdielali svoje myšlienky. Aj v noetike možno badať jednotiaci princíp celého Helvetiovo myslenia: záujem je podkladom všetkých ľudských činov: predpokladom myslenia, prirovnávania predmetov je pozornosť, ktorou sa k nim obraciame, a predpokladom pozornosti je záujem, naša túžba a snaha po šťastí.

Helvetius kritizuje nejasnosti významov niektorých slov, ktoré vnašajú zmätok do našich diskusií; vytyčuje rozdiel medzi dušou (princíp života) a duchom (schopnosť myslenia), pokúša sa o definíciu niektorých filozofických kategórií: hmota je mu súborom vlastností, spoločných všetkým telesám, háji materialistickú tézu neoddeliteľnosti priestoru od hmoty (priestor sám je holé nič, vždy je spätý s telesami), rozoberá predstavu nekonečna, definuje ľudskú slobodu ako voľné vykonávanie toho, čo človek môže konať.

Hoci je Helvetiova noetika nedostatočná a niekedy nevidí hĺbku problému, treba ju hodnotiť kladne pre jej jednoznačne materialistický charakter. Jej nedostatky — intelektualizmus (H. interpretuje reflexné pohyby ako pohyby, ktorým predchádza rýchla úvaha), stotožnenie smyslovosti a intelektuálnej činnosti, zanedbanie rozdielu pojmov a predstáv, malý dôraz na logickú stránku myslenia — sú prostriedkami mechanického materializmu neriešiteľné, ale základná línia jeho vysvetlenia je správna: všetko poznanie je zo smyslov a každý pojem môže byť v konečnej analýze vždy redukovaný na fakty vonkajšieho sveta alebo na fyzické pocity. H. nepochybuje o objektívnej realnosti prírody, o prioritě bytia pred myslením.

V učení o mravnosti ide Helvetiovi najmä o praktický smysel: jeho cieľom je spoločenský prospech, obecné blaho. Verejnosť nemá brať ohľad na počestné úmysly, len na počestné konanie, pretože sa riadi len svojím záujmom. Etika nemá byť založená na chimérach, nesplniteľných ideáloch, bez vzťahu k súčasnému stavu spoločnosti; nemá riešiť individuálne problémy jednotlivcov, ale má sa pokúsiť slúčiť ich záujmy so záujmom obecným.

V jednom však presahuje Helvetius rámec osvietenstva; tam, kde skúma rôznosť eností na rôznych miestach, v rôznom čase. Ideálom osvietenstva bola prirodzenosť a príroda, natura a tá vylučovala pochopenie toho, čo pripadalo „prirodzenému“ rozumu čudné a nevysvetliteľné: celkom chýbal historický smysel a pochopenie jednotlivých štádií vývinu. To, čo nesúhlasilo so schémou, vytvorenou „prirodzeným“ rozumom, bolo zavrnuté. Helvetius vidí hlbšie túto prirodzenosť: nie je oprávnená sama sebou; považuje ju s Pascalom za púhy zvyk. Odtiaľ vyplýva aj hlbší pohľad do dejín; pokúša sa vysvetliť aj tie najčudnejšie zvyky z rôznosti záujmov a podľa užitočnosti pre verejnosť. Akonáhle prestane byť zvyk spoločnosti užitočný, treba ho odstrániť.

Podkladom morálky je sebaláska, naša túžba po smyslovej slasti a vyhýbanie sa

bolesti. Morálku nemožno založiť na ničom inom, ani na náboženstve nie. K politickej skazenosti dochádza vtedy, keď je oddelený osobný záujem od verejného: treba spojiť morálku so zákonodarstvom a politikou. Ale praktickú reformu spoločnosti prenecháva Helvetius zákonodarcovi: masa národa sa dá pohnúť len silou zákona. V spoločenskej oblasti teda ostáva Helvetius v posledných dôsledkoch idealistom.

Podľa H. sú dve prekážky pokroku mravnosti: fanatizmus a despotizmus; na obidve narážal vo vtedajšej spoločnosti na každom kroku. Sú dva druhy despotizmu: ten, ktorý vzniká násilím na cnostnom národe (a dlho sa neutrží) a ten, ktorý je následkom prepychu a zmäkčivosti. Tento despotizmus je poslednou chorobou ríše, je starobou. Stránky, na ktorých opisuje Helvetius pod priezračnou alegóriou Orientu francúzske pomery, patria k najpôsobivejším častiam jeho diel: nevedomosť vládcov, pohrdanie cnosťou, bieda a útlak sú nielen príznakmi rozvratu a anarchie, ale aj príznakmi revolúcie:

„V Európe predchádza reptánie národů zďaleka jejich revolucím. Jejich nářky jsou hřměním, jež slyšíme zďaleka. Ještě se ho netřeba obávat. Panovník má ještě čas, aby napravil nespravedlnosti a smířil se s národem. Ale není tomu tak v zemi otroků. Tu se napomenutí podává sultánovi s dýkou v ruce. Mlčení otroků je děšivé. Je to utišení povětří před bouří. Větry jsou dosud němé, ale z klína nepohnutelného mraku vyšlehnou blesk, návěští bouře; udeří v okamžiku, kdy zazáří.“

Avšak nedá sa povedať, že by vlastné Helvetiovo riešenie spoločenských problémov bolo revolučné. Ani najpokrokovejší osvietenec nemohol vyjsť ponad možnosti svojej doby. Spravodlivého rozdelenia majetku a teda obecného blaha možno dosiahnuť len nepretržitými a neznateľnými zmenami. Helvetiovým ideálom je zákonodarca, ktorý zreformuje spoločnosť, nie revolucionár. Cromwell, „zaslepený a zločinný nástroj bodoucí svobody své země, nebyl nic než loupežník nespravedlivý a hrozivý“.

Druhou prekážkou je fanatizmus a náboženstvo. Helvetius vypočítava zásahy cirkvi do politiky a navrhuje nahradiť náboženstvo morálkou, založenou na pravdivých zásadách. „Napříště lze ve státech položit základy zdravé morálky jen po zničení většiny náboženských vyznání.“ Náboženstvo je svojou nesnášanlivosťou zhubné pre blaho národa. Úlohu náboženstva vidí v politike a vie, že boj za novú spoločnosť nevyhnutne súvisí s bojom proti náboženstvu. Náboženstvo je mu nepriateľom vedy, rozumu aj pravej morálky.

Spolu so zákonodarcom má premeniť spoločnosť výchova; obidve spolu súvisia, pretože charakter výchovy závisí na forme vlády. „Lidé se nenarodili ani dobrými ani zlými, ale jsou hotovi stát se tím či oním — podle toho, zdali je společný zájem spojuje či rozděluje.“ Helvetius podčiarkuje kladný význam vášni pre ľudský život: treba ich rozvíjať a prinútiť, aby niesli dobré ovocie. To je úlohou výchovy a on verí v jej neobmedzenú moc. Výchova má byť vecná, zameraná na povolanie, ktoré sa má vykonávať. Je odporcom bezduchého učenia klasických jazykov, propaguje telesnú výchovu a chce postaviť výchovu na mravný základ. Aj tu sa však prejavuje ohraničenosť jeho ideologic: zákony, na ktorých stojí spoločnosť, sú zákony vlastníctva: „zachování vlastnictví je mravním bohem říší; udržuje domácí mír a zavádí vládu spravedlnosti; lidé se sdužili jen proto, aby si zajistili svá práva vlastnická“ a ďalej: „mezi nimi jsou zákony takřka neměnitelné, bez nichž společnost nemůže trvat, aspoň ne šťastně; takovými jsou základní zákony vlastnické“. Všemocnosť zákonov sa doplňuje s všemocnosťou výchovy a závisí jedno od druhého; Helvetius sa nevie

vymanif z tohto kruhu, nevidí ich spoločenskú podmienenosť; reálne hybné sily dejín mu ostávajú skryté.

Napriek tomu je Helvetius najdôslednejším a najradikálnejším z francúzskych materialistov-osvietencov. Po celý život je dôsledným ateistom, neverí v nesmrteľnosť duše, prehlasuje náboženstvo a cirkev za najväčšie prekážky pokroku ľudstva. Nebol a nemohol byť dialektickým mysliteľom, ale stavia svojim učením materializmus na pevný základ. Zaraďuje človeka do prírody a vykladá ho z nej. Ukazuje, že svet a jeho zákonitosti sú poznateľné. Bojom proti feudalizmu a jeho hlavnej opore, cirkvi, pripravuje francúzsku buržoázu revolúciu.

Vydavatelia českého prekladu vybrali a spojili v spoločných kapitolách časti z oboch diel a podávajú tak skrátené obraz celej Helvetiovej mysliteľskej činnosti. Preklad je dobrý, miestami mohol byť trochu voľnejší a niekde by bolo treba presnú terminológiu (najmä v prvom diele).

J. Šebestík

ČESKÁ FILOZOFICKÁ TVORBA

Nepostrádateľným vodidlom každého pracovníka v odbore filozofie sú diela klasikov marxizmu-leninizmu. V poslednom polroku vyšiel desiaty, jedenásty a dvanásty sväzok *Spisov s. Stalina*, štvrtý sväzok *Leninových Spisov* a dve práce zakladateľov marxizmu-leninizmu: *Nemecká ideológia* (spoločné dielo Marxa a Engelsa) a *Marxovo dielo Ke kritice politické ekonomie*. Predovšetkým tieto dve posledné práce dávajú hlbšie nahliadnuť do teoretických problémov marxizmu. (Všetky knihy vydalo SNPL.)

*

Štúdium *Leninového Materializmu a empiriokriticizmu* usnadňuje brošúra M. V. Poznera, *O knihe V. I. Lenina „Materialismus a empiriokriticismus“* (Praha SNPL, 52 strán, 1,70 Kčs). Uvádza nás do spoločensko-historickej situácie vzniku Leninovho diela a zhodnocuje jeho zásadnú kritiku buržoáznej filozofie a výklad materialistického učenia.

Podstatnou časťou sovietskeho zborníka *Otázky marxisticko-leninské filozofie* (27. sväzok *Socialistickej vedy*, Praha SNPL, 450 strán, viaz. 16,80 Kčs) je zhodnotenie prínosu J. V. Stalina do marxizmu-leninizmu. Rad významných sovietskych filozofov shrnuje bohatú činnosť Stalinovu v oblasti jazykovedy, teórie národa a štátu a jeho učenie o strane ako vedúcej sile socialistického štátu. Niektoré state zborníka spracúvajú samostatne aktuálne teoretické problémy.

Populárny výklad formovania filozofických náhľadov Marxa a Engelsa možno nájsť v brošúre A. I. Ivanova, *Vznik marxizmu — revoluční převrat ve filosofii*. Brošúry: V. S. Molodcov, *Marxistická dialektika jako věda* a A. V. Vostrikov, *Poznatelnost světa a jeho zákonitosti* sprístupňujú základné problémy marxizmu.

*